

ФОРМИ УМОВНОГО СПОСОБУ МИНУЛОГО ЧАСУ ТА ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ В СТАРОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Процеси об'єктивного світу, що містять у собі й свідомість мовлянина, можуть бути передані мовою як реальні або як ірреальні. Інакше кажучи, процеси можуть бути формально презентовані або як відповідні до дійсності об'єктивного світу, включаючи свідомість мовлянина, або як невідповідні до неї. У другому випадку процеси, які не відповідають об'єктивній реальності, є лише потенційно можливими за умовою реалізації змісту висловлення мовлянина, яке, крім посередньої передачі потенційно можливого процесу, висловлює необхідність, бажаність, можливість, обумовленість його тощо.

Дієслівні форми, що презентують процеси як реальні, об'єднуються в граматиці у форми індикативу (реального, або дійсного, способу), в той час, як дієслівні форми, що змальовують процеси як нереальні, — у форми суб'юнктиву (умовного способу).

В сучасній англійській мові система форм умовного способу досить розвинута і налічує такі форми:

суб'юнктив I (або Present Subjunctive) –

Smb do smth;

суб'юнктив II (або Past Subjunctive) –

Smb did/had done smth;

Smb were doing/had been doing smth;

суб'юнктив III (або Conditional Mood) –

Smb should (would) do/have done smth;

Smb should (would) be doing/have been doing smth;

суб'юнктив IV (або Suppositional Mood) –

Smb should do/have done smth.

Приклади:

1. God bless you!

2. If only I were ten years younger!

She speaks English as if she had lived all her life in London.

I wish I had been attending those classes.

3. I'll be busy, otherwise I would see the performance.

I was busy, otherwise I would have seen the performance.

4. It's necessary that you should take part in the conference.

Метою цієї статті є аналіз функціонування форм умовного способу минулого часу в пам'ятках староанглійського періоду.

В староанглійській мові граматична система дієслова налічувала тільки синтетичні форми. Дієслово мало граматичні категорії особи (1-ї, 2-ї та 3-ї), числа (однини та множини), часу (теперішнього та минулого), способу (дійсного, наказового та

умовного). За способом утворення основних форм усі дієслова поділялись на сильні (аблаутні) та слабкі.

Незалежно від типу дієвідмінювання (сильне або слабе) всі дієслова у формах Subjunctive мали закінчення -e (для однини в теперішньому і минулому часі) та -en (для множини в теперішньому і минулому часі). Нижче наводяться приклади дієвідмінювання у формах Subjunctive дієслів.

drifan (слн, 1 кл. – drāf – drifon – drifen; MnE to drive),

hieran (слб, 1 кл. – MnE to hear),

bindan (слн, 3 кл. – band – bundon – bunden; MnE to bind),

styrían (слб, 2 кл. – MnE to stir):

	PRESENT	PAST
ic		
þu	drife, hierē, binde, styrie	drife, hierde, bunde, styrende
he		
we		
ze	drifen, hieren, binden, styrien	drifen, hierden, bunden, styrenden
hie		

В проаналізованих джерелах староанглійської писемності зустрічаються, звичайно, тільки прості форми умовного способу, оскільки тривалі та перфектні форми з'явилися в англійській мові пізніше – в середньоанглійський період.

Ще за часів середньоанглійського періоду почали зарод-

жуватися форми пасивного стану, який виражався описовим способом — за допомогою сполучень дієслів *beon*, *wesan* і *weorþan* та дієприкметника минулого часу (Participle II). Пасивний стан не був ще остаточно оформлений. Дієприкметник, звичайно, виявляв деяку самостійність у межах розглядуваної конструкції, бо узгоджувався в особі та числі з підметом речення, часто далеко відстояв від дієслів-зв'язок і мав, скоріше, характер предикативного атрибута, ніж компонента аналітичної дієслівної форми. Зареєстровані також випадки препозиції предикативного члена щодо дієслова-зв'язки, наприклад:

Him wære betere þæt he him næfre geboren wære (11).
(It would be better for him that he were never born).

Однак приклади цього роду свідчать лише про певну тенденцію розвитку, про зародження нової форми. Пасивні форми умовного II цього періоду надзвичайно нечисленні й складають лише 7% від усієї кількості зареєстрованих форм умовного способу минулого часу.

Майже в 13,3 разів частіше в пам'ятках староанглійського періоду зустрічаються “активні” форми умовного II (близько 93%), наприклад:

Ic zelyfe, þæt hit from gode c[w]ome. (11)
(I believe that it came from God),

де *c[w]ome* — форма 3-ї особи однини минулого часу умовного способу від дієслова *cuman* (to come, strong, 4 кл.).

Форми суб'юнктиву II зустрічаються, як правило, в складних реченнях — в підрядних реченнях (84%) та в головних

реченнях (16%). Нижче наводимо кілька прикладів вживання умовного способу в головних реченнях:

1. *Him wære betere þæt he him næfre geboren nære* (1;5).

(It would be better for him that he were never born).

2. „if þu wære her, nære min broþor dead (5).

(If you were here, my brother wouldn't be dead),

де *nære* є сполучення негативу не з формою Past Subjunctive від дієслова *wesan* (бути) — *wære*.

В підрядних реченнях умовне II більш поширене, ніж у головних, і вживається у багатьох типах підрядних речень. Нижче подано кількісні дані щодо частотності вживання форм суб'юнктиву II в підрядних реченнях різних типів:

- 1) підрядних додатку — 67%,
- 2) підрядних умовних — 14%,
- 3) підрядних часу — 6%,
- 4) підрядних уступки — 5%,
- 5) підрядних мети й причини — 3,5%,
- 6) підрядних способу дії — 3,5%,
- 7) підрядних порівняння — 1%.

Як видно, найтиповішим є вживання суб'юнктиву в складнопідрядних реченнях з підрядними додатку, що зумовлено змістом дієслова-присудка, яке вимагає обов'язкового додатку, що комплементує його зміст. Серед таких дієслів знаходимо дієслова:

a) з волативною семантикою:

1) *biddan* — слн. дієсл., 5 кл. (*bæd* — *bædon* — *beden*), благи, просити — to bid;

2) *bebeodan* — слн. дієсл., 2 кл. (*bead — budon — boden*), наказувати, пропонувати — *to bid*;

3) *hatan* — слн. дієсл., 7 кл. (*het — heton — haten*), називати, наказувати (у сучасній англійській мові не існує);

4) *bidan* — слн. дієсл., 1 кл. (*bad — bidon — biden*), чекати — *to bide*;

5) *willan* — неправильне дієслово (хотіти, бажати — *to will*);

б) з семантикою ментальної діяльності:

1) *wenan* — слб. дієсл., 1 кл. (очікувати, сподіватися, вірити — *to ween*);

2) *þyncan* — слб. дієсл., 1 кл. (здаватися, уявляти; порівн.: *methinks*);

3) *ziefan* — слб. дієсл., 1 кл. (вірити; у сучасній англійській мові не існує);

4) *forziefan* — слб. дієсл., 5 кл. (*forzief — forzefon — forzefen*), давати, дарувати — *to forgive*;

5) *horian* — слб. дієсл., 2 кл. (сподіватися, очікувати) — *to hope*;

6) *habban* — слб. дієсл., 3 кл. (*hæfde — hæfdon*) — мати, володіти — *to have*;

7) *witan* — прет. — през. дієсл. (одн. теп. час *wat, wast*, мн. теп. час *witon, wisse, wiste*) знати, розуміти, наглядати, спостерігати — *to wit*;

в) з семантикою мовленнєвої діяльності:

1) *seczan* — слб. дієсл., 3 кл. (мин. *Sæde — sædon*), говорити, розповідати — *to say*;

2) *cweþan* — слб. дієсл., 3 кл. (*cwæþ — cwædon — cweden*) запитувати, говорити — MnE *quoth*;

3) *cyran* — слб. дієсл., 1 кл. — знайомити, сповіщати (у сучасній англійській мові не існує).

Приклади:

1. And he *bebead* þa þæt seo *menegu sæte* ofer þære eorþan (11).

And he commanded the multitude *sit* down on the ground (earth).

2. Ic wene þæt noht monið, *begeodan* Humber *næren* (10).

I believe that not many people were on the other side of Humber.

3. For þæm he *cwæþ* þæt he *wære* Sunu (11).

To them he said that he was Son.

На наш погляд, доцільним було б класифікувати розглянутий тип речень не як складнопідрядні з підрядними додатку, а як складні речення з включеною структурою предикації, що доповнює зміст присудка і, таким чином, входить до складу єдиної первинної структури предикації як об'єктний комплемент, що є частиною складного предиката. Схематично це зображається таким чином:

$S + / Vc + (S' + P') Co / P,$

де *S* — суб'єкт, або підмет, речення,

P — предикат, що включає структуру комплементації, яка складається з:

Vc — комплементованого дієслова і

Co — об'єктного комплементу, що виражений іншою структурою предикації (*S'+P'*).

Наприклад, нижче наведене речення

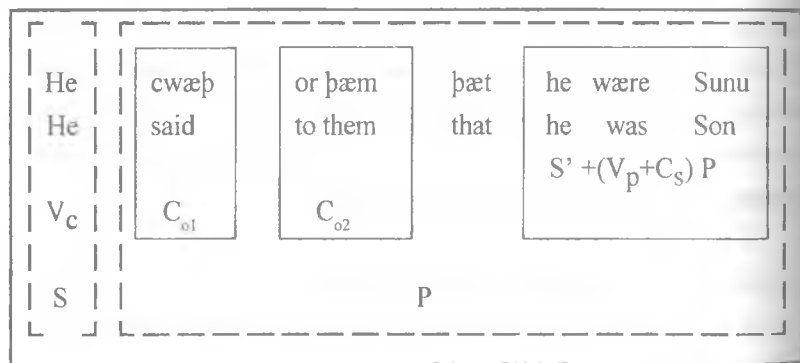
For þæt he cwæþ þæt he wære Sunu

має таку структуру:

$S + [V_c + C_{o1} + \text{þæt} + (S' + [V_p + C_s]P') C_{o2}] P$.

Дієслово *cwæþ* (*cwæþan* – говорити) вимагає комплементу, що складається з двох додатків – прямого та непрямого. Без прямого додатку речення не є структурно та семантично завершеним, тому до складу присудка входять обидва додатки. Таким чином, речення в цілому являє одну повну структуру предикації S+P, до якої включено ще одну структуру предикації S'+P', яка є прямим додатком (Co2), що комплементує смисл дієслова *cwæþ*.

Глибину структуру речення, що розглядається, можна зобразити так:

Змісти, в яких вживані форми суб'юнктиву II в староанглійських пам'ятках, відрізняються широким діапазоном: це й ствердження певного факту з різним ступенем його

зумовленості; й значення зобов'язаності у передачі прохання, просьби, благання, наказу; й передача надії, віри, а також бажання або побажання, та відтінку припущення й імовірності. Умовний спосіб також вживається й у непрямій мові, коли мовлянин, наводячи чийсь слова, ніби залишає їх на відповідальності автора. Чимало прикладів, що підтверджують цю тезу, знаходимо в "Історії Світу" Орозія, перекладеній королем Альфредом близько 893 року:

1. Ohthere sæde his hlaforde, Aelfrede cyninge, þæt he ealra Norþmonna norþmest bude. (12)

Ohthere said to his lord, Alfred the king, that he of all Northmen lived northenmost.

2. He swæþ þæt he bude on þæt lande norþweardum wif þa Westsæ. (12).

He said that he lived on that land to the north of the West Sea (Atlantic Ocean).

3. He sæde þeah þæt land sie swiþe lang <...> (12).

He said that though that land were very long <...>.

Використання в староанглійському періоді форм умовного способу для передачі в непрямій мові чужих стверджень може бути пояснено тим фактом, що умовний спосіб (як і наказовий спосіб) має суб'єктивний характер (на відміну від дійсного способу, що є об'єктивним, бо відбиває у свідомості людини об'єктивну дійсність). Зазначимо, що в сучасній англійській мові для передачі в непрямому мовленні чужих слів використовуються форми індикативу.

Література

1. Иванова И.П. Хрестоматия по истории английского языка. — Л., 1973.
2. Иванова И.П., Чахоян Л.П. История английского языка. — М., 1976.
3. Ильиш Б.А. История английского языка. — М., 1958.
4. Смирницкий А.И. История английского языка. — М., 1965.
5. Смирницкий А.И. Хрестоматия по истории английского языка (VII-XVII вв.) — М., 1953.
6. Хлебникова И.Б. Система английского глагола и сослагательное наклонение. — АДД. — М., 1965.
7. Alston R.C. An Introduction to Old English. — N.Y., 1962.
8. Brook G.L. A History of the English Language. — Lnd., 1958.
9. Quirk R., Wrenn C.L. An Old English Grammar. — Lnd., 1955.
10. Carlson I. The Pastoral Care. — Lnd., 1975.
11. Old English Prose and Verse. — Lnd., 1978.
12. Sweet H. (ed.) King Alfred's Orosius. — Early English Text Society, №79.